

DE LAATSTE LACH

Lees ook van R.A. Basart

De verzoening (roman)

Zingend naar huis (gedichten)

R.A. Basart

De laatste lach

Roman

LEBOWKSI PUBLISHERS
AMSTERDAM 2019

© R.A. Basart, 1997
© Lebowski Publishers, Amsterdam 2019
Oorspronkelijk uitgegeven door: Querido, 1997
Omslagontwerp: Bas Mantel
Typografie: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 488 3207 1
ISBN 978 90 488 3208 8 (e-book)
NUR 301

www.lebowsipublishers.nl
www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

Lebowski Publishers is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Aan Kaysa

Hoe meer je leest, hoe minder je een kenner wordt. Tot je tenslotte weet dat je niet bestaat.

Kees Fens

The most important thing that can happen to a man is the birth of a child.

James Joyce

Inhoud

Voorwoord	11
Eerste deel	15
De schaduw van vijf uur	17
Billet doux	37
Verloren gegaan en overgebleven	62
De theorie en de praktijk	68
De potvis	90
Il certificato di esistenza in vita	112
Tweede deel	163
Schoonschrift	165
U bestaat niet	178
Derde deel	223
Walpurgisnacht	225
Vierde deel	307
Triple-Sun	309
Zonwaarts	328
De laatste lach	343

Een nieuwe herfst, een nieuw geluid

Voorwoord door Bart Vervaeck

De laatste lach, de eerste roman van R.A. Basart (1946-2019), verscheen in de herfst van 1997. Het postmoderne taalspel was op dat moment gemeengoed geworden en de lezers waren wel wat gewend. Toch viel het boek op door de bizarre plot, de virtuoze stijl, de duizelingwekkende gelaagdheid, de hilarische en groteske scènes en vooral de *unheimliche* combinatie van kolder en tragiek. Over het uitzonderlijke niveau was iedereen het eens. Arjan Peters sprak van ‘een boek dat staat als een huis. [...] Het lastig bereikbare midden tussen boert en hemelse sferen is in de roos getroffen.’ De talrijke ‘literaire hoogstandjes’ getuigden volgens hem van ‘groot vakmanschap’. T. van Deel vond de roman soms overvol, maar evengoed ‘meesterlijk en zeer geestig’. Voor Arnold Heumakers was *De laatste lach* ‘een vernuftig bouwsel vol dubbele bodems’ en Jeroen Vullings gewaagde van ‘een fenomenale timing, een rijke en trefzekere woordkeuze en een groot, wat kwaadaardig gevoel voor humor’.

De roman liet onmiskenbaar een nieuw geluid horen, en wie daarbij denkt aan de beroemde beginregels van Herman Gorters *Mei*, heeft gelijk. ‘Ik wil dat dit boek klink als een krant: koel-registrerend, niets dan waarheid, louter feiten.’ Dat staat op de eerste bladzijde van *De laatste lach* en het verwijst vanzelfsprekend naar Gorters opening: ‘Ik wil dat dit lied klinkt als het gefluit,/ Dat ik vaak hoorde voor een zomernacht.’ Koel-registrerend en objectief is Basarts roman allerminst. Hij is even beeldrijk en poëtisch als *Mei* en hij vertelt een even mooi en tragisch verhaal over het voorbijgaan van de tijd en over de liefde die niet kan blij-

ven bestaan. De hoofdfiguur, Adam Beek, geboren op de eerste mei, vertelt over zijn teleurgegane liefdes en zijn mislukte leven, eerst als redacteur, later als leraar. Aan het eind lijkt hij te sterven op straat. De slotregel luidt: 'En zo, met vereende krachten, dragen we Beek naar binnen.' Het is niet overdreven hierin een echo te horen van de slotregels van *Mei*: daar draagt de dichter 'met de andren samen' de dode titelfiguur naar de rand van de zee, 'de golven komen weer/ En dalen weer met lachen of geschrei'.

Die lach en dat geschrei vormen de kern van Basarts werk. Voor zijn debuutroman had de auteur twee dichtbundels gepubliceerd, *Oranjebal* (1975) en *Gezonde apotheek* (1977). In zijn poëzie verknoopt Basart het gewone leven met de dood die elke dag om de hoek loert. Als een nieuwe Piet Paaltjens presenteert hij snikken en grimlachjes, op een ingehouden, melancholische en droogkomische manier. In zijn roman wordt die combinatie van lach en traan grimmiger en grotesker. De verhalen buitelen over elkaar en ontsporen. Ze worden aan elkaar geknoopt door details als gespleten wenkbrauwen en door decors als de Italiaanse dolomieten, maar die knopen worden ook steeds losgetrokken. De ene verteller gaat schuil achter de andere en allemaal lijken ze even sardonisch te grijnzen als het masker dat het omslag van de eerste druk sierde. Het verhaal van Adam Beek wordt afwisselend verteld door Deborah Vrugt (een dame uit de schooladministratie), door Beek zelf en door een naamloze figuur met een zwarte Dodge, die aan het eind lijkt af te rekenen met Beek en die zowel voor de lezer als voor de schrijver kan staan. 'Ik zit alleen in uw verbeelding,' zegt Beek immers tegen die figuur.

Hoe grillig en eigenzinnig de roman ook mag lijken, hij gaat wel degelijk over algemeen menselijke, zelfs universele kwesties. Door zijn voornaam lijkt de hoofdfiguur, Adam Beek, het prototype van de mens, een soort Elckerlyc. Zijn vrouw heet Elvira, of Elfje. In een delirante cafécène die herinnert aan de Joyce van *Dubliners*, suggereert de kastelein dat 'Adam en Elfje' een nieuwe

versie is van 'Adam en Eva'. Beeks intitalen maken duidelijk dat hij alleen in taal bestaat: hij begint zoals het alfabet begint, met A en B. Adam heeft twee grote problemen: hij is gespleten, uiteengevallen in dubbelgangers en fragmenten, én hij is compleet verboekt. De twee kwesties komen samen in de talloze citaten uit boeken die laten zien dat ieder ik een ander is, zelfs zoveel anderen dat er geen 'echt' ik meer is. Wie in *De laatste lach* op zoek gaat naar de echte Adam Beek, komt dan ook bedrogen uit.

In het begin werkt Beek als redacteur bij *Tekst-plus*, een bureau dat teksten van would-be schrijvers herwerkt. Maar wat de lezer verslijt voor ingezonden teksten, blijkt meer dan eens gestolen. Zo zijn er fragmenten uit het dagboek van zijn vrouw Elfje en uit een novelle, 'De grote Coen'. Als *De laatste lach* een concentrisch uitdijende kring van elkaar echoënde verhalen is, dan is deze novelle het centrum. Een ik-verteller beschrijft de neergang van zijn gehate en bewonderde jeugdvriend, Vernon Cohen (de 'h' liet zijn vader vallen; het gonst van antisemitisme in het verhaal). Het verschil tussen Coen en de ik-figuur is niet altijd duidelijk. Zo lijkt het erop dat de verteller Coens vriendin, Meta Deen, afsnoept, en dat hij met haar een dochter, Manon, heeft. Maar als hij de aan lager wal geraakte Coen terugziet, blijkt die nog erg close met Meta en suggereert Coen dat hij de vader van Manon is.

Ook het verschil tussen de ik-verteller en Adam Beek verwaagt. Beek zou een dochter gehad hebben, Manon, die samen met haar moeder in een 'tragisch ongeval' omgekomen zou zijn. Zijn verlangen naar een kind is aanwijsbaar in al zijn liefdesrelaties. Zo heeft hij een overspelige relatie met de erg jonge M., een oud-leerlinge van hem. Dat haar naam, net als die van Manon, begint met een M., is veelzeggend. Zelfs de kinderloze Elfje wordt verbonden met kinderen, via het beeldschone jongetje dat de dood van Adam inluidt, 'een angelotto. Elfenprinsje.'

Zo schuiven de verhalen van Coen en van Beek in elkaar. Gaat het relaas van Adam en Elfje vooral over de liefde tussen man en

vrouw, dan verbeeldt de geschiedenis van Coen in de eerste plaats de vriendschap. Liefde en vriendschap raken niet alleen elkaar, ze gaan ook over in hun tegengestelden, haat en onverschilligheid. En daarmee is de centrale thematiek van de roman aangeduid: dubbelheid en antithese. Alles heeft in dit boek op zijn minst een dubbele bodem en elke scène bevat minstens een eenvoudige (soms banale) en een ingewikkelde (soms hermetische) laag.

De laatste lach uit de titel kan eenvoudig verwijzen naar het gezegde: 'Wie het laatst lacht, lacht het best'. Beek lacht zich letterlijk en figuurlijk dood in de laatste scène van de roman. Misschien verzoent hij zo de twee tegenstellingen: levensdrift en doodsverlangen, de lach en de traan, het komische en het tragische. Maar de titel van de roman kan ook verwijzen naar de laatste lach van Beatrice in de eenendertigste zang van Dantes paradijs. Dantes *Divina commedia* – ook een tekst vol kringen en echo's – is de belangrijkste leidraad in Beeks verhaal, en in het paradijs praat Dante met Adam. Nog een stapje verder: misschien alludeert de romantitel op Borges' essay 'De laatste glimlach van Beatrice'. In die tekst toont Borges hoe tragisch het Empyreum, de hoogste hemel, wel is, aangezien Dante die hemel pas betreedt nadat Beatrice hem voor de laatste keer heeft toegelachen. Blijkbaar moet de mens zijn grote liefde loslaten om de hemel te vinden. Wie dingen wil vastleggen, zal ze verliezen. In de woorden van de door Beek bewonderde Willem Frederik Hermans: 'Houdt Gij mij vast, 'k ga U verloren.' Het is een mooie aanwijzing voor de lezer van deze roman: probeer niet alles vast te houden, leg verbanden maar reduceer die niet tot onbeweeglijke knopen. En vooral: lees en herlees dit meesterlijke en onvatbare boek. Daarna wacht *De verzoening* (2016), de tweede en laatste roman van Basart, die al even indrukwekkend is. Het is jammer, nee tragisch, dat het oeuvre van deze auteur niet groter is. Maar het maakt het voor de lezer des te waardevoller. Zoveel rijkdom en leesplezier op zo weinig bladzijden, dat is uitzonderlijk in de Nederlandse literatuur.

Eerste deel

De schaduw van vijf uur

‘Volkomen waar, mijnheer Don Quichote,’ zei Carrasco, ‘maar ik zou wensen dat zulke beoordelaars wat barmhartiger waren en minder nauwlettend, en niet zochten naar vlekjes op de zon.’

I

Vier weken voor hij besloot zijn vrouw te doden las Adam Beek een manuscript dat zo begon:

zondag 1 april

In het Limburgse Oirsbeek tilde de wind de kap van de molen, en plantte hem aan de overkant van de provinciale weg op het dak van een boerderij. Een voetganger overleed nadat ze was geraakt door een losgeraakt uithangbord van een winkel. Een amateur-tuinder kwam om doordat hij door de ruiten van zijn kas was weggeblazen. In Maartensdijk waaide een veeschuur de lucht in, waarna het vee in een zware hagelbui wegluchtte. De 47-jarige binnenschipper W. Otto uit Nieuwerbrug werd op de Hollandse IJssel van zijn schip ‘Nooit Gedacht’ geblazen. Twee van zijn zoons wisten hem weer aan boord te krijgen en pasten vergeefs mond-op-mondbeademing toe. Op weg naar het ziekenhuis overleed de schipper. Tijdens de storm bereikte de luchtdruk in De Bilt een voor maart uitzonderlijk lage waarde van 977 hectopascal.

Zo en niet anders wil ik schrijven. Ik wil dat dit boek klinkt als een krant: koel-registrerend, niets dan de waarheid, louter feiten. Want ondanks dat ik weinig meemaak, met A. al helemaal niet, dagen zwijgt hij, wekenlang komen niet meer dan drie woorden over zijn lippen – yes, no en helaas – wil ik vastleggen, als een deurwaarder noteren, geen moment kwijtraken, want door die verdomde seresta begin ik steeds meer te vergeten, net of in mijn hoofd een band wordt afgedraaid waarvan delen zijn gewist, daarom ben ik dit dagboek ook begonnen, alles wil ik vasthouden, zo eerlijk mogelijk, zonder ook maar iets te liegen of te verzwijgen, want anders verlies ik mezelf, ga ik verloren.

In de marge noteerde Beek met zilveren vulpotlood: *Zou ik splitsen deze zin. Driemaal want. Ondanks dat: ook niet fraai. Waarom niet: hoewel?*

Hij luisterde naar het gezoem van de antenne, de klepperende brievenbus; hij rook aan de landkaartjes rood en zilver op de rug van zijn handen, het litteken een witte rivier. Zon moet ik hebben, zonlicht. Meer licht. En hij draaide, voeten van de vloer, naar links, waar onder het raam een tweede tafel stond, een cafétafel leek 't wel, vol rondbogen en cirkelpatronen, ingebrande slangetjes.

Geachte mevrouw, niet liegen is op zichzelf geen literaire deugd maar een ethische. Het nastreven van echtheid, oprechtheid, garandeert hoegenaamd niets. Ook slechte kunst is goed bedoeld. Geen enkele intentie garandeert kwaliteit als het gaat om creatief werk; een 'grote inzet' of 'noodzaak' evenmin. Grappig handschrift heeft u evengoed, die bolletjes op de i, die g twee bolletjes, een acht. Oprechtheid in de literatuur is een stijl, mevrouw, een van de vele stijlen.

Hij keek op: een lange, diagonale scheur in de fluweelgrijze wolken liet nog wat ondergaande zon door, oud gerafeld goud, en even werd de kamer een verbleekte foto.

Kamer?

Kloostercel komt dichterbij in de buurt. Hier heerst een onbedaarlijke zucht naar orde, dit interieur is de apotheose van evenwicht en symmetrie: elk voorwerp punt van een meetkundige figuur, geen lijn die zich niet herhaalt. We zien een schrijftafel waarop een zuiver parallellogram van presse-papier (twee parende varkentjes van een exotische houtsoort), brievenweger, staande schildpaddenfotolijst (Elfje als Asta Nielsen in de rol van Hamiet) en een klein zwartleren foedraal. Close-up van het foedraal, nu in de hand van een onopvallende middelbare heer, daarna de dakkapel met het verdwijnpunt van de meeste lijnen: planken (de strakke boekgelederen alfabetisch gesloten), lijsten, tafelrand; dan baart het foedraal een parelmoeren binocle; Beek plaatste zijn ellebogen op de vensterbank.

Horizontaal viel een meeuw langs de ruit, verwaaide mussen zetten zich schrap op de dakgoot. De hemel, omrand door zolderraam, trok dicht. Hij keek door een vlies van zand en stof. Hij keek naar de verstening.

Daar, voor zijn ogen, groeide steen. Eenvormige huizen rukten op, in rijen van drie, sommige al bewoond, sommige al voorzien van een vierkantje aarde. Zelfs hier en daar wat iele aanplant: zwarte sprietten, in de acht geboeid aan veel te dikke geelhouten palen, kaal en verweesd in de stuivende grond. Maar van de meeste woningen was nog niet veel meer dan het fundament te zien. Of een voorgebakken muur. En overall betonmolens, stapels dakpannen in nauwsluitend plastic, steigerbalken, roestige stempels en bouwmaten, barokke drollen van cement. En vuilgele stenen, op pallets, op zand – een zandbak leek 't, zandbak voor reuzen, onder een lage, lompengrauwe lucht...

Beek zuchtte.

De wereld een woonerf...

Jarenlang had hij uitgezien op een hobbelig niemandslandje, braakveld omgeven door bosschages en schrammende struiken. Terrein dat daar maar lag, vergeten, als een stoffig verfblik in de schuur, deksel vastgekoekt, krullende korsten op de bodem. Wat pluimvee, een geit, een suffend, uitgediend paard. 'Het groene hart van Schijndrecht', zoals iedereen dat lapje onkruid betitelde, de wethouder van Groenbeheer en Dorpsvernieuwing (tevens aannemer) inclusief.

Maar langzaam en zeker was zijn oud woonhuis ingesloten door blokken, het stond met de rug tegen het laatste restje hart, een armetierige smalle strook waaihout. Daarachter de dijk, daarachter de wijkende, krimpene weilanden (ooit hielden brulzieke koeien Beek uit zijn slaap), daarachter plassen, de plassen die allengs verder schuilgingen achter gelegenheden voor snel voedsel en vermaak.

Hij stelde zijn kijker in.

Midden op de viersprong, nog ongeplaveid, lag een reusachtig betonnen Maltezer kruis, kinderen kropen door de holle balken. Een meisje van een jaar of zes hing gevouwen in de linker opening, schoenzolen tegen de rand. Haar handen werden vastgehouden door een rood aangelopen vriendinnetje, niet veel ouder, dat op de rand gehurkt zat. Rond de kinderen bewogen sluiers van zand. Het bungelende meisje droeg een glimmende gele regenjas, Beek zag de witte voering. 'Voorzichtig,' fluisterde hij, 'pas toch op.'

Hij wreef zijn handen droog en veegde de schilfers van zijn broek. Het meisje zou zeker vallen en zich bezeeren, misschien wel voor haar leven ongelukkig zijn. Het liefst was hij naar buiten gerend om het kind te waarschuwen, zo nodig op te vangen, maar de ervaring had hem geleerd dat hij zich beter afzijdig kon houden: hoe vaak waren zijn goede bedoelingen niet uitgelegd als bemoeizucht? Of erger? Hij mompelde: 'Blijf met je poten

van me kind af, viezerik.’ *Viezerik?* Wat had hij dán moeten doen, nog geen jaar geleden, op een tochtig perron, juist daar waar de overkapping eindigde en de donkere, natte tegels begonnen? De sneltrein naderde. Had hij dat meisje dan níét bij de rand vandaan moeten trekken? Had hij verkeerd gedaan, kwam het doordat hij, zelf kinderloos, niet aanvoelde hoe men in zo’n geval dient op te treden?

Nog eenmaal tuurde Beek; zijn kijker ving een gestalte gebogen onder een schoudertas. De manke postbode. Maar bij het oude woonhuis hield hij geen halt.

De stapel papier die Beek nu ter hand nam rook sterk naar zeepoeder, niet toevallig, want de auteur had het manuscript verzonden in een leeg pak Drefit, fosfaatvrij, ‘veiliger kan uw gekleurde en fijne was niet zijn’.

DE KLOK

Op de binnenplaats lopen mannen in de rondte, achter elkaar. IJzig zonlicht valt op een van de vier muren, een smalle strook, juist breed genoeg voor één hele man. Krek eieren die op de lopende band worden doorgelicht.

Er is er een die zijn kop op de borst heeft laten zakken en zijn hemd tussen zijn tanden heeft geklemd. Hem houd ik in de gaten. Als hij in de strook zonlicht stapt begin ik te tellen: eenentwintig, tweeëntwintig... Na vierendertig seconden is hij terug. Een rondje van vierendertig. Het vorige was vijfendertig – men heeft het tempo dus verhoogd. Jammer, ik had me voorgesteld op de omloop van die man een tijdrekening te baseren, een klok met een levende wijzer. Maar met zo’n slordig uurwerk kan ik niks beginnen. Ik vraag me trouwens af of de stand van de zon, dus het verschuiven van de lichtstrook

(twee regels onleesbaar)

nadenken. Maar de grootste kwelling is misschien nog wel het voortdurende slaan van de meeuwen, tegen het dak en tegen de muren en vooral tegen de tralies. Dat kan ik niet verdragen, dat is zelfs voor mij te veel. Kijk, daar komt er weer een aan, zo'n grote witte bom. Stuurloos, want bevangen door de kou, zeilt hij door de lucht. De wind blaast hem Bam! precies tegen mijn tralies. Dit is verschrikkelijk, ze maken me gek met dat kabaal. Bam! Pleng!

Soms schieten er vogels met hun kop tussen de ijzeren staven, dan springen de ogen als knikkers tegen het glas. Als ze klem komen te zitten steekt al gauw een kleurpotlood van bloed tussen hun snavels.

Gelukkig heb ik nu een spelletje gevonden dat me wat afleiding bezorgt, Kang! daar vliegt er weer een te pletter, zo te horen tegen de dakgoot. Eerlijkheidshalve moet ik er wel bij zeggen dat het niet helemaal door mij bedacht is, dat spelletje. Het is eigenlijk vanzelf ontstaan. Luister. Twee (dertien? eenentwintig?) dagen geleden, toen ik naging of er nog smaak aan mijn bestek zat, bleef de vork aan mijn gehemelte kleven. Ik kreeg hem niet meer los. Hij zat vastgevroren. Met mijn mes probeerde ik er, door te tikken, beweging in te krijgen, En zo ontstond het spel. Want ik ontdekte, al tikkend, dat ik de prachtigste klanken, ja, hele melodiën aan de vork kon ontlokken wanneer ik de stand van mijn lippen op de juiste wijze regelde.

Melodieën, corrigeerde Beek. Eén melodie, twee melodieën.

En over hem viel een net van weerzin, taai en zwaar.

(O naamlozen die nooit genoemd zullen worden, geen maat kent het geschrijf, van vele boeken te maken is geen einde, elk godgegeven ogenblik klinkt wereldwijd gekras, geratel, riemen ijdelheid en kwelling des geestes, rivieren van inkt, bandjirs voeren de kudden weg, en een papieren toren groeit de hemel in, gedoemd te verwaaien en te verstuiven...)

Nog één blik op het manuscript:

Hele concerten voer ik zo uit!

Leuk hè?

Of niet?

Beng!

Weer een meeuw.

en hij schoof de vellen, onderrand bol en beduimeld, terug in hun geurige kartonnen graf. Een elleboog, boetserende handen; in een mum was de vlijmscherpe formatie op zijn bureau weer hersteld.

Daarna gleed hij weg in grondeloos gepeins, gedachten zonder gang of lijn, hersensmook waarin nochtans telkenmaal een woord oplichtte, neonletter voor -letter.

Op slag van vijfen is het nu, kuil van de dag. Beek, raspende kin in de hand – we laten hem even alleen. Een schaduw wordt hij, roerloos; enkel de wind beweegt, met piepende vleugels, waanzinnige wind, rumoerig verstrijkende tijd...

2

Laatst stond ik weer als een gek te kopiëren.

En ik haat die apparaten. Dat trillen, suizen, dat oplichten als een colonne nachtelijke tegenliggers... Machines, computers, al wat in de domme digitale mode is vervult me van afkeer en vrees. Wat is er mis met carbonpapier? Een kaartenbak? Tabelarisch kasboek? Met het vertrouwde rijm van twee wijzers op twaalf cijfers?

Techniek, dat is de puntige hoorn van een moeflonram, zo'n hoorn die in een krul groeit en op den duur, onafwendbaar, de schedel van het beest doorboort.

Rond me klonteren lompe jongens, ze duwen, vallen, meppen

met tassen: ‘Heeft u nog veel? Mag ik niet even vóór, ik hoef er maar één.’

Laat me met rust ellendelingen, dit moet vandaag de deur nog uit.

In mijn jeugd werden alleen oude mensen geëerd, je had als kind je mond te houden, en sinds ik oud ben zijn enkel jongeren in tel.

Ook twee docenten wachten op hun beurt, Isidorus en Gratianus, grijnzend: ‘Lukt ’t?’ En verdomd, daar meldt zich een derde, de Blijmoedige Hopman, als altijd te zomers gekleed, en neuriënd, hij neuriet zich moed in tussen het buiteland denim, het kermisrumoer, en bij hem voegt zich Warhoofd Kakelaar, de microcefaal, *Elsevier Belasting Almanak* onder de arm, zijn broek dichtknopend, hele kunst nog. Als alle humorlozen gedurig lachend. Er wordt wat afgelachen hier.

Eindelijk ben ik klaar, het apparaat hikt na; ik sta op het punt naar mijn oubliëtte te vluchten. Maar dan voel ik de hand van Isidorus. Hij schreeuwt, in mijn goede oor: ‘U heeft het o-ri-gineel laten liggen!’ En ik ruik het gemoedelijke sigaartje, ik zie de dageraadroze *Rasierschnitt*, roomse tanden, ik neem het papier aan en ik lees:

MET GROTE DROEFHEID HEBBEN WIJ
KENNISGENOMEN VAN HET OVERLIJDEN
VAN ONZE GEWAARDEERDE COLLEGA

En dan mijn naam.

Wat een onzin.

In al die jaren heb ik nooit iets gemerkt van waardering. Collegialiteit? Zelfs tot die gemaakte sympathie worden wij niet toegelaten. Wij van de administratie, wij zijn de onaanraakbaren van het onderwijs. Horen nergens bij, verschopt door leerling

en docent, moeten ons de onbeschoftheid van de een, de joviale minachting van de ander laten welgevallen.

Vroeger had ik vaker zulke nare dromen. Klikjes van bedorven dagen.

Maar tegenwoordig word ik wakker met het jubelend besef: *die hoef ik nooit meer te zien.*

Kent u ze nog, uw leraren, lezer? Herinnert u zich dat veldgrauwe bezettingsleger, met zijn folterkamers, geheime politie, die monsters met gebitten van krijt? Die benepen, naar hutspot riekende verziekers van uw jeugd? Ga kijken op uw oude school en huiver: ze zijn er nog, de echo van dezelfde rancuneuze middelmaat en martelende saaiheid, dezelfde echo boldert door de gangen van hetzelfde troosteloze verdomhok...

Maar Beek... Voorzover ik hem heb leren kennen... Beek was daar niet op zijn plaats. Wekte constant de indruk verdwaald te zijn. Drs. A.B.E. – voor vrienden (ik zou niet weten welke) *Abe* – Beek stak zich, hoewel nog geen veertig, in oudmodische driedelige kostuums, met vadermoorders die uit een witte neteldoekse das opstaken. Schreed als een spondeus door de gangen, bleek, afwezig, de benen wat onvast zwevend onder het lichaam als hing hij met het hoofd aan een draadje.

Wat voorkomen betreft was Beek zo'n man die je aan iemand denken deed – je wist alleen niet aan wie.

Geenszins allekindsvriend had hij nochtans zijn pupillen vaderlijk lief; zij werden gesloten in het lokaal van zijn hart. Verwarde dagen, deuren – nooit hun namen. Een man die zich kon vergissen, maar die niet kon liegen.

Keurig was hij, en rechtschapen. Schreef gedichten. Stelde op het eindexamen vragen als: Waar daget het? Waarom doet de sjimpansee niet mee? Welk boek hoort in dit rijtje niet thuis? (En dan noemde hij tien Nederlandse romans waarvan er negen, zo wist de kandidaat, begonnen met het ontwaken van

de hoofdpersoon.) Een vreemde eend, groot zwijger (zei altijd ja omdat hij voor een weigering meer woorden nodig had), moeilijk hoogte van te krijgen – maar tegen mij altijd van een Hulot-achtige courtoisie, correct, op het formele af. (Niet verwonderlijk met Virgo op de ascendant. Maar zo strijdig met andere aspecten: Beek werd op 1 mei – zinnelijke Taurus! – geboren met een conjunctie van zes planeten in het xii^e huis, een conjunctie namelijk van Zon, Maan, Mercurius, Venus, Jupiter en Neptunus. Zoveel planeten in samenstand, dat kan slechts onevenwichtigheid veroorzaken. Zes van de tien planeten in het xii^e huis, het huis der beproevingen en geheimen, het huis van vijandschap en eenzaamheid...)

Wie bang is uiteen te vallen klampt zich vast aan vormen. Vorm biedt houvast. Wat doen we anders dan vormgeven tot de dood ons scheidt?

Er was een tijd dat het leven van Beek alle vorm leek te verliezen.

Maar zie: op een morgen van gloeiend engelenhaar, nog geen maand na zijn ontslag, werd een witte sportwagen cabriolet tot de achterwielen gedreven tussen het asfaltbeton van de A27 en een plotseling remmende truck met oplegger; het duurde uren voor de ouders van zijn vrouw, enig kind van een Bloemendaalse brillenbaron, uit hun rokende wig waren gezaagd.

Sindsdien schreef hij enkel nog. Tweehandig: een schoolruit had de pezen doorgesneden van zijn rechterhand, en tijdens het herstel had hij zich aangeleerd links te schrijven, de zwakkere hand trainend met een knijpkat. Een man uit twee stukken, Beek. Met zichtbare las. Zijn linkerhand wist niet wat de rechter deed. Wat deed de rechter?

Die schreef over verzen, over de poëzie van Willem Frederik Hermans om precies te zijn. Geen hand preciezer dan de rechter van Beek, zijn dissertatiehand. Dissertatie die, dat kon niet

anders, de wereld zou verbazen – wat? Verschroeien! Zijn rechter legde een bommentapijt van noten over een mijnenveld van citaten – objectief en zuiver wetenschappelijk.

Zijn linkerhand was subjectief: die laakte, die loofde, die schreef leesrapporten voor *Tekst-plus*, ‘bureau voor oordeel en advies inzake literaire werken’.

In de periode dat hij als dichter bekendheid genoot (periode: kort; bekendheid: gering) werd Beek benaderd door de Delftse Leergangen, de DLG. Een instelling voor schriftelijk onderwijs. Deze DLG, nooit te bedonderd om munt te slaan uit ijdele hoop, had de markt van literaire doe-het-zelvers onderzocht, en de behoefte gesignaleerd aan een schriftelijke cursus dichten. Of hij, Beek, het basisdeel voor zijn rekening wilde nemen. En zo kwam Beek in contact met mensenvriend en kinderkundige Arnold Korthals, die de lessen ‘dichten voor de jeugd’ zou samenstellen, en die Beek betrok bij een ander literair project.

Een koekblikgrote voorkamer in de hoofdstad, lappendeken van boeken langs elke wand; de weeïgzoete geur van oud papier. Maar Beek kon, met het bureaulicht in zijn ogen, geen enkele titel onderscheiden. Ongemakkelijk in een laag, canvas kuipje reikte hij maar net boven de rand van een tafel die twee grote stapels torste: links een wankel boekentoren, rechts kranten, dozen, mappen, twee parende varkentjes als presse-papier.

In de kier het grijze hoofd van Korthals. Die zette zijn plannen uiteen.

‘Vijftig- tot honderdduizend! Als je nagaat hoeveel manuscripten uitgevers jaarlijks ontvangen, en je telt daar de mensen bij die cursussen creatief schrijven volgen, aan workshops doen et cetera, dan schat ik dat ’t om vijftig- tot honderdduizend mensen gaat. Allemaal potentiële klanten van *Tekst-plus*. Allemaal aspirant-auteurs die eindelijk iets anders willen dan een

standaardbriefje. “Is nog niet rijp.” “Past niet in ons fonds.” Daar ligt onze kans. Geef die mensen houvast in de vorm van een deskundig oordeel en advies. Oordeel en advies! Tegen redelijke vergoeding, dat spreekt, anders kun je geen deskundigen betalen – auteurs, neerlandici. Professionele medewerkers.’

Korthals schoof een vuist tussen de stapels, boog zwijgend en met strakke blik naar voren; onder zijn hoofd, doorschonen wolkenrand, ging de vuist langzaam open. Een kelk, dacht Beek, en hij sloeg zijn ogen neer. Zijn aanschijn prikte, plots overviel hem de angst nooit meer weg te mogen uit het kamertje.

Van buiten klonk zwaar geratel, bellen, claxons, remmen, een tram tuimelde door de lange smalle straat.

Hij haalde diep adem – tot zijn verbazing ontsteeg een korte, droge gil.

Maar Korthals hernam: ‘Denk aan het literaire achterland! Als je alleen maar een top hebt en geen achterland, dan ontbreekt er iets, dan krijg je kortsluiting. *Tekst-plus* kan een brug slaan tussen de literaire top en dat achterland, die grote groep beginnende schrijvers. Ik vind dat iedereen iets te vertellen heeft, ongeacht haar opleiding. Er moet ruimte komen voor het verhaal van het Hema-meisje achter de kassa en de man in de fabriek van Fokker, zodat de literatuur meer het dagelijks leven weer gaat geven van grote groepen mensen.’

‘Maar hoe denk je die mensen feitelijk te bereiken?’ piepte Beek. ‘Ik bedoel dat Hema-meisje, die beginnende schrijvers. Adverteren? Zou ze dan feitelijk kranten lezen, dat meisje?’

‘Niet nodig, adverteren. De werving gaat via de uitgevers. We vragen uitgevers onze brochure, we maken een brochure met alle informatie, om die mee te sturen met geweigerde manuscripten. Zo wordt de doelgroep direct bereikt.’

Beek geeuwde, schrok, boog de geeuw om in een vraag: ‘Uitgevers?’ (Weer die rare schrille jank, alsof iemand snel van akkoord wisselde op een gitaar.) ‘Die zien je al aankomen. Waarom

zouden die dat feitelijk doen? Waarom zouden die meewerken om ons aan klanten te helpen? Wat is feitelijk hun belang daarbij? (En waarom, waarom was alles opeens *feitelijk*? Welke deibel zat nu weer in zijn kop? Deibel die hem ook almaar dwong te geeuwen?)

Gesis en getinkel nu, thee kolkte rond een broodmes in zijn glas terwijl Korthals rook inzoog; dikke slierten draaiden door een trechter van licht, als trage, waaierende algen. In Beek, die zich al maanden geheel onthield, woedde een strijd tussen afkeer en begeerte.

‘Verwijzen is altijd eleganter dan *afwijzen*. Dat is één. Daarnaast: de uitgever is van het gezeur af. Al die teleurgestelde mensen die verhaal komen halen, opbellen, tekst en uitleg willen... Denk bovendien eens aan de vangnetfunctie! Heeft een uitgever zitten slapen, of een redacteur, dan vangen wij op en apporteren het talent gezwind. Met de complimenten van *Tekst-plus*. Het leed! Het leed dat alle betrokkenen zo bespaard blijft! Al die uitgevers die zich voor hun kop slaan! John Kennedy Toole, dat geval ken je toch? Kon zijn boek nergens kwijt. Zelfmoord gepleegd. *Lolita*? Vier keer afgewezen. Net als *De dag van de jakhals. Zen en de kunst van het motoronderhoud*: honderdtwintig! Honderdentwintig uitgevers zagen daar geen brood in! James Joyce. Negen jaar geleurd met *Dubliners*. Veertig uitgevers. Net als Lowry. Veertig maal zijn kop gestoten. Noem ze maar op: Pearl Buck, Agatha Christie, Scott Fitzgerald. Ga maar door. Of om dichter bij huis te blijven: Anne Frank. Meer dan twintig uitgevers weigerden *Het achterhuis*. “Te klein publiek voor.” Te klein publiek voor! Weet je wat daar inmiddels van verkocht is? Wat denk je? Ruim vijftien miljoen exemplaren. Hermans. Wat vind je van Hermans? Toch ook niet de eerste de beste? Nou, *De tranen der acacia’s*, dat is een lij-dens-weg geweest.’ En terwijl hij as van zijn borstzak klopte, voorover hangend als een schaatser: ‘Ach jongen, ik kan je schrijvende verhalen vertellen...’

Zwijgend bleef Korthals zitten. Hij trok zijn schouders op en strekte de handen naar de vloer uit, als stelde hij zichzelf een wanhopige vraag.

‘Denk er eens rustig over na. Oordeel en advies.’

Beek legde een wijsvinger langs de slaap en gaapte achter zijn hand. ‘Mooie speer heb je daar.’ Het leek waarachtig zijn eigen stem weer.

‘Kongolese werpspeer.’

Korthals stond op en trad naar het raam. Anderhalve stap. ‘Authentieke boemerangs. Assegaaien.’

Ook Beek drukte zich op, turnde uit de kantelende kuipstoel. Strekte zijn linkerarm richting Korthals. Maar zijn rechter dwaalde, vreemd genoeg, achter zijn rug naar de stapel kranten, dozen, mappen...

3

Beste mensen, Tien jaar ploeter ik in de vrouwenbeweging, steeds verbeterd de vuist heffend tegen de bierkaai, die maar steeds mijn pad kruist.

Die kon meteen weg.

Volgende patiënt.

Patiënt met stukkende schrijfmachine – weer kwam Beek niet verder dan de eerste pagina:

MARGARITA

Het komt wel voor dat wij een ervaring beleven – of ons in een situatie bevinden – waarbij ons niet onmiddellijk alles duidelijk is en waarvan wij de achtergronden niet snel kunnen peilen. De indruk die we ondergaan is er dan meestal een van zekere lieflijke en zachte

uitstraling van het geheimzinnige op onze ziel. Op het gelaat van een lelijk mens treft ons vaak een innerlijke schoonheid, welke we niet direct naar waarde weten te ontleden, terwijl dikwijls genoeg de trekken van een ander koud en leeg zijn, hoewel iedereen zegt dat ze juist van grote schoonheid getuigen. Zo ook voelen wij ons vaak aangetrokken tot iemand die we eigenlijk in het geheel niet kennen; we houden van zijn gebaren, we houden van zijn natuur, we hebben verdriet wanneer hij ons verlaten heeft, en we verlangen naar hem, ja er is liefde voor hem, als wij, zelfs na jaren, aan hem denken: terwijl we met iemand anders, wiens waarde in vele daden gedemonstreerd ligt, nooit de goede verhouding vinden ondanks jarenlange omgang. Dat hier naar diepste grond zedelijke waarden ons gemoed beroeren staat buiten twijfel; slechts kunnen wij deze niet steeds met ons verstand meten en wegen. De zielkunde heeft veel belicht en verklaard, maar veel ook is in het duister

Geachte heer, Wij adviseren u geen gebruik te maken van onze diensten.

Beek schoof de dichtbetikte bladen van zich af, klemde zijn knieën samen. Nu krabben, schurken, pulken, krabben, krabben tot de naalddunne pijn... Hij rekte zich uit; langs de wanden daalde duisternis als stof, partikeltjes zweefden in de lichtstreep die, staaf in een elektrisch kachelkje, uit de kamer van Elfje stak en een hoek van de overloop afsneed.

Werd het geen tijd voor zijn plakboek? *Enige persstemmen?*

Die woorden stonden sierlijk gekalligrafeerd op een dik spiraalbandcahier waarvan de eerste drie bladzijden gevuld waren met recensies, de overige met glanzende nimfijnen, preuts noch kouwelijk aangelegd, die steunden op knieën en onderarmen en die achterom, over hun schouder (meestal de linker) in de camera keken. Met lege blik. Dat moest. Natuurzuivere hoerigheid. Verboden te smachten of te lonken, niks ondeugende bekjes:

modellen die de pose *veinsden*, hoerigheid *speelden*, kregen geen toegang tot de collectie.

Eens hadden zijn trouwe vriendinnen hem naar adem doen happen, zweet sprong in zijn handen en zijn hart probeerde uit te breken, schoppend als een gek.

Niet thuis maar in zijn Renault 16 TX, verjaardagscadeautje van zijn vrouw, onderweg naar de *Tekst-plus*-burelen. Dus op een dinsdagmiddag. Op die dag bladerde Beek enige tijd in de map *urgent*, door Korthals voor hem klaargelegd. Urgent waren steeds dezelfde brieven, rekeningen, knipsels. Zijn wekelijkse komst naar het kantoor (in Korthals' voorkamertje stond nu een kopieerapparaat waarop een vadsige kater lag te slapen) was volstrekt niet noodzakelijk of dringend gewenst, maar zo bracht Beek, de vrijheid ontwend, wat vastigheid in zijn leven, wat regelmaat en lijn, ook al was dat slechts een kunstmatige. Stipt om half drie arriveerde hij, en om vijf uur, nooit vroeger, nooit later, schoof hij de brede knoop weer onder de vadermoorders. Hij citeerde dan: 'Geld is de wortel van alle kwaad. Tijd is geld. Tijd is de wortel van alle kwaad', terwijl hij tikte op zijn *Omega Speedmaster Classic*, automatische chronograaf met maanfase, 18 karaats goud. (Ook van zijn vrouw gekregen. In de kast had Elfje de woorden *Amor vincit omnia* laten graveren, bijkans het enige dat ze – twee plaatjes aan gouden kettingen – herkend had toen ze haar ouders moest identificeren.) Daarop wipte Korthals een mosterdglaasje port naar binnen en reikte de ander zijn hand: 'Hora ruit.' 'Tempus fugit.'

Die dinsdag schrok Beek ter hoogte van Baambrugge ineens zo hevig dat hij op de vluchtstrook tot bedaren moest komen. Het plakboek! Vergeten op te bergen! Hij, Beek, de punctuele, die *nooit* iets vergat, hij had vergeten het plakboek te verstoppert!

Maar niets aan de hand, Beek kwam die dag alleen – voor het eerst en voor het laatst – niet op het gewone uur bij Korthals aan. Het plakboek maakte nog precies dezelfde hoek met de

rand van zijn bureau, en aan zijn vrouw was niets te merken – Beek had daar een scherp oog voor.

Beek had een scherp oog voor het heimelijke, was in maskeren en bespieden geverseerd. Geen haarstukje of valse tand ontsnapte. Hij hoorde wat niet voor zijn oren, hij zag wat niet voor zijn ogen bestemd was. Toevallig (de blik van een collega die, in een leeg lokaal, juist haar oksel berook) en minder toevallig: het dagboek van zijn vrouw, toch ingenieus gecamoufleerd, meteen al op de dag dat zij eraan begonnen was. Een fantastische ontdekking, want geen van de opengestoomde brieven, geen enkel afgeluisterd telefoongesprek, had ooit bewezen dat zij hem bedroog.

Geen groter genot dan ontdekken. Of het zou verbergen moeten zijn.

Cryptomanie, geniepzucht, stiekeme rillende binnenpret...

4

Het laatste zonlicht hing een verschoten valletje aan de top van de bejaardenflat, dreigend grijs massief achter de nieuwbouw, *Alpenglühfen*, en oudroze koppen en armstompen kregen de vier geknotte – en sindsdien bladerloze en goeddeels ontschorste – populieren rechts van het gebouw. Maar nog voor de hemelkier sloot werden hier en daar lichten ontstoken; op verschillende etages floepten kamers aan, in paardensprongen, als lampjes van een controlepaneel. Beek schoof de kijker weer in het foedraal.

Voor hem lag nog één manuscript. Scherpe letter, duimen noch vouwen; geen spoor van de slopende gang door lusteloze handen.

Toen juist hield de storm zich een ogenblik in: was dat Elfje? Haar auto? Hij luisterde met open mond, bovenste blad als een deksel opgelicht. Moest hij zijn gezicht op Elfje zetten? *Be pre-*

pared. Alles onder controle, meester van de situatie; harmonie, balans, overzicht...

... nog even en zijn Elfe zou verschijnen. Nog even en haar *tune* zou klinken: knerpend grind, daarna de klap (twee folianten op elkaar) van het portier, het ruisen van de glazen pui, de holle bons (luit), en dan het trage metalen applaus van hakken op plavuizen; schurende tassen in het trapgat, onder de was door, blazen, (hak op voorhoofd, niet aan denken), snuiven als een potvis... Haar karmozijnen fulpen buisje zou de deuropening vullen, schaduw over zijn tafel. Deodorant. Parels op haar neus, kronkelende gangetjes in het grimeersel – zeker weer geen tijd gehad zich af te schminken. Of zin. En ze zou haar ogen even sluiten, theatrale pauze. Niets dan het souffleren van de wind. En ze zou zeggen: zeg. Niet om het een of ander. Maar. En ze zou wuiven met een smalle envelop, en Beek, hij zou het handschrift prompt herkennen, zonder op te zien. En een gloeiende klauw kouder dan ijs zou zich sluiten om zijn hart en schudden, en schudden...

Er lag nog één manuscript.

DE GROTE COEN

Er zijn mensen die onmiddellijk imponeren. Die mij onmiddellijk imponeren. Dat ligt aan die mensen en dat ligt aan mij. Ik heb ze bestudeerd, die mensen, ik heb hun gedragingen gevolgd, maar ik heb tussen twee van dat soort – Vernon Coen en mijn vader bijvoorbeeld – niets gemeenschappelijks kunnen ontdekken.

*Mijn vader was zakenman. Hij verkocht schoensmeer van het merk *Ça va seul* – bestaat dat nog? In elk geval moet er flink aan verdiend zijn: bijna tien jaar lang is hij door een ploeg internisten op handen gedragen. Grafwaarts. Ik erfde niet veel meer dan een verzameling wapens, souvenirs van zijn verre reizen – boemerrangs, blaasroeren, krissen, assegaaien, maar ook producten van*

ónze beschaving: de vitrine staat in mijn studeervertrek. Ik kijk er nog geregeld naar, niet omdat ik zelf zo gek ben op wapentuig, maar omdat vader elk voorwerp van een kaartje heeft voorzien. Die systeemkaartjes, acht bij dertien vergeelde centimeters, met dat hanige handschrift, zeggen me meer dan de paar foto's die van hem bewaard zijn. (Uniform, stomp sigaar, George C. Scott is Patton. Met zijn vooruitziende ouders in '33 gevlucht, was hij nog voor Canada de dienstplicht invoerde weergekeerd als bevrijder, en in zijn moederland blijven hangen.)

No better revolvers manufactured in the world than the Colts. They are in use all over the globe.

Nu ja, hanig... Eerlijk gezegd heb ik van handschriften nog minder verstand dan van vuurwapens. (Mijn eigen schrift verandert van dag tot dag, soms van uur tot uur: mijn secretaresse beweert dat ze alleen aan de kleur van de inkt kan zien welke minuten uit mijn pen zijn gevloeid; zelfs mijn paraaf is wisselvallig als de fortuin.)

Model 94 Winchester rifle, featuring hand-engraving, gold inlay, fancy walnut and a 20-inch octagon barrel.

Smith & Wesson Model 27 .357 Magnum with Hogue monogrip.

Al net zo'n prol als die zilveren grizzlydoder, de .475 Wildey Magnum, domme blinde kracht...

Toch treft een enkel wapen me door de voorname elegantie; soms is een revolver mooi, puur mooi, als de intreikbaarheid van de klauwen van roofvogels – de vaste greep, het weifellose mechaniek...; iets lekkers zelfs – zoals een vulpen of aansteker lekker kan zijn – heeft

dit model, dit geile ingénue zwartje waarvan de geheimste delen glanzen als een lakschoen, de 'tiny .22 Black widow, North American Arms'. Of wat dacht u van deze .38 Taurus, weldaad voor de oksel, gegoten in een legering van staal en molybdeen...

Na zijn dood, vlak voor ik veertien werd, verhuisden mijn moeder en ik voor de zoveelste keer – nu naar een voor mijn gevoel maar minne buurt.

In zijn goede jaren was vader bijna steeds op reis. Kwam hij thuis, dan bracht hij 'relaties' mee die onthaald werden op eten en drinken. Veel, veel drinken vooral. En op de moppen die hij uit zijn agenda voorlas en die mij van maagknijpende schaamte vervulden. Was er geen bezoek, dan zat hij te werken, dat wil zeggen: al telefonerend bladerde hij stapels kranten door, één oor gericht op de radio, één oog op de televisie, een plomp en somber meubel waarmee zelden meer ontvangen werd dan De beeldverbinding is verbroken. Hij praatte druk en luid. Met gebaren. Hij was doodvermoeiend.